

TƏHSİLDƏ KEYFİYYƏTİN TƏMİN OLUNMASINDA MONİTORİNGİN ROLU: MÜASİR YANAŞMALAR VƏ SƏMƏRƏLİ VASİTƏLƏR

CƏLALƏ ABDULMANAFOVA

Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun doktorantı.

E-mail: calala.yahyali@arti.edu.az

<https://orcid.org/0009-0007-1699-4782>

Məqaləyə istinad:

Abdulmanafova C. (2026). Təhsildə keyfiyyətin təmin olunmasında monitorinqin rolu: müasir yanaşmalar və səmərəli vasitələr. *Azərbaycan məktəbi*. № 1 (714), səh. 87–92

DOI:

10.30546/32898065.2026.01.1027

Məqalə tarixçəsi

Göndərilib: 18.09.2025

Qəbul edilib: 21.10.2025

ANNOTASIYA

Təhlillər göstərir ki, istənilən sahədə monitorinq keyfiyyətin davamlı inkişafını təmin edən əsas mexanizmlərdən biri olaraq strateji əhəmiyyət kəsb edir. Məqalədə təhsil sahəsində keyfiyyətin təmin olunmasında monitorinqin rolu, müasir yanaşmalar və səmərəli vasitələr sistemli şəkildə təhlil olunub. Monitorinqin yalnız nəzarət vasitəsi deyil, eyni zamanda strateji idarəetmə aləti kimi əhəmiyyəti vurğulanıb. Ənənəvi metodlarla yanaşı, data əsaslı qərarvermə, rəqəmsallaşma, iştirakçılıq və real vaxt izləmə kimi müasir yanaşmaların tətbiqi monitorinqin səmərəliliyini artıran əsas faktorlar kimi göstərilib. Eyni zamanda müxtəlif indikatorlar, elektron platformalar və sorğu vasitələrinin rolu analiz edilib. Məqalənin sonunda monitorinq sistemlərinin təkmilləşdirilməsi üçün konkret tövsiyələr irəli sürülüb.

Açar sözlər: Monitorinq, keyfiyyətin təminatı, müasir yanaşmalar, rəqəmsallaşma, indikatorlar, qiymətləndirmə.

THE ROLE OF MONITORING IN ENSURING QUALITY IN EDUCATION: CONTEMPORARY APPROACHES AND EFFECTIVE TOOLS

JALALA ABDULMANAFOVA

Doctoral Student of the Institute of Education of the Republic of Azerbaijan.

E-mail: calala.yahyali@arti.edu.az

<https://orcid.org/0009-0007-1699-4782>

To cite this article:

Abdulmanafova J. (2026). The Role of Monitoring in Ensuring Quality in Education: Contemporary Approaches and Effective Tools. *Azerbaijan Journal of Educational Studies*. Vol. 714, Issue I, pp. 87–92

DOI:

10.30546/32898065.2026.01.1027

Article history

Received: 18.09.2025

Accepted: 21.10.2025

ABSTRACT

Analyses show that monitoring holds strategic importance as one of the key mechanisms for ensuring the continuous improvement of quality. This article systematically analyzes the role of monitoring in quality assurance, as well as modern approaches and effective tools. The importance of monitoring not only as a control function but also as a strategic management tool is emphasized. In addition to traditional methods, the use of modern approaches — such as data-driven decision-making, digitalization, participation, and real-time monitoring — is identified as a key factor enhancing the effectiveness of monitoring. Furthermore, the role of various indicators, electronic platforms, and survey tools is examined. In conclusion, specific recommendations are offered to improve monitoring systems.

Keywords: Monitoring, quality assurance, contemporary approaches, digitalization, indicators, assessment.

Giriş

Müasir təhsil sisteminin əsas məqsədlərindən biri keyfiyyətin təmin edilməsidir. Keyfiyyət yalnız məzmun və nəticə deyil, həm də təlim-təbiiyyə prosesinin necə təşkil olunduğunu əhatə edən kompleks bir anlayışdır. Təhsildə keyfiyyətin təminatı bu prosesin davamlı olaraq izlənməsi, qiymətləndirilməsi və təkmilləşdirilməsi ilə sıx bağlıdır.

İllər ərzində qiymətləndirməyə müxtəlif yanaşmaların mövcudluğu nəticəsində bu anlayışa verilən təriflər də dəyişib. Erkən dövrlərdə qiymətləndirmə, adətən, aydın şəkildə müəyyən edilmiş məqsədlərə çatma səviyyəsinin ölçülməsi, məktəb və universitetlərdə testlərin tətbiqi və ya kənd təsərrüfatı və eksperimental psixologiya kimi sahələrdə eksperimentlərin aparılması ilə əlaqələndirilirdi. Xüsusilə 1970-ci illərdə qiymətləndirmələrin əksəriyyəti, əsasən, mütəxəssis rəyinə əsaslanırdı. Sonrakı mərhələlərdə isə getdikcə daha çox qəbul edildi ki, səmərəli qiymətləndirmə qərarların qəbul edilməsi və qiymətləndirilməsi üçün keyfiyyətli məlumat təqdim edən prosesdir. Qiymətləndirmə ilə bağlı bu və digər yanaşmalar müəyyən dərəcədə etibarlılıq daşıyır və bu, əsasən, aparılan qiymətləndirmənin növü və xüsusilə istifadəçilərin ehtiyacları ilə şərtlənir.

Təhsildə monitoring tədris prosesinin və onun nəticələrinin sistemli şəkildə müşahidə edilməsi və təhlili – keyfiyyətin təminatında əsas vasitələrdən biri hesab olunur (Stufflebeam & Shinkfield, 2007). Monitoring vasitəsilə təhsil müəssisələrində baş verən proseslər obyektiv dəyərləndirilir və strateji qərarlar məlumatlara əsaslanaraq qəbul edilir (Harvey & Green, 1993).

Azərbaycan Respublikasında qəbul olunmuş "Təhsilin İnkişafı üzrə Dövlət Strategiyası"nda (2013) da göstərildiyi kimi, təhsildə keyfiyyətin idarə olunması, monitoring və qiymətləndirmə mexanizmlərinin gücləndirilməsi əsas prioritetlərdən biridir. Bu yanaşma beynəlxalq trendlərə uyğun olaraq, daha şəffaf və nəticəyönlü idarəetmə sisteminə keçidi təşviq edir (OECD, 2004).

Keyfiyyətin təminatı müasir idarəetmə sistemlərinin və xüsusilə təhsil sahəsinin davamlı

inkişafında əsas amillərdən biri kimi qəbul olunur. Bu prosesin məqsədyönlü və davamlı şəkildə təşkil olunması üçün monitoring mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Monitoring təkcə nəzarət funksiyası daşımır, həm də sistemin güclü və zəif tərəflərini aşkara çıxararaq inkişaf üçün yol xəritəsi müəyyənləşdirir.

Texnologiyanın sürətli inkişafı və informasiya əsrinin tələbləri monitoring mexanizmlərinin də təkmilləşdirilməsini zəruri edir. Rəqəmsal alətlər, süni intellekt və data əsaslı təhlil üsulları monitoringin daha səmərəli və çevik şəkildə həyata keçirilməsinə şərait yaradır. Bu kontekstdə monitoring yalnız nəticələrin qiymətləndirilməsi deyil, həm də idarəetmədə strateji qərarların qəbulunda əsas vasitəyə çevrilib.

Bu məqalədə monitoringin keyfiyyət təminatındakı rolu, tətbiq olunan müasir yanaşmalar və səmərəli vasitələr sistemli şəkildə təhlil olunur, eləcə də təkmilləşmə istiqamətləri üzrə tövsiyələr təqdim edilir.

Məlumatların sistemli toplanması

Monitoring obyektiv və dəqiq məlumat bazasının formalaşdırılmasına xidmət edir ki, bu da real vəziyyətin düzgün qiymətləndirilməsini təmin edir. Keyfiyyətin təminatına yönəlmis monitoring fəaliyyətində obyektiv və sistemli məlumat bazasının formalaşdırılması düzgün qərarvermənin və inkişaf strategiyalarının əsasını təşkil edir. Elmi araşdırmalar göstərir ki, monitoring yalnız davamlı məlumat toplanması və təhlili ilə effektiv nəticə verə bilər (UNESCO, 2020; OECD, 2019).

Məlumatların toplanması üçün bir neçə əsas metod və vasitə mövcuddur. Buna müşahidə, sorğular və anketlər, məktəb sənədlərinin təhlili və s. kimi metodları nümunə göstərmək olar. Bu üsullar həm keyfiyyət, həm də miqdar baxımından məlumatların zəngin və etibarlı olmasını təmin etməyə yönəlib.

• **Qiymətləndirmə və təhlil.** Toplanmış məlumatlar əsasında fəaliyyətin səmərəliliyi, məqsədlərə və keyfiyyət göstəricilərinə uyğunluğu analiz edilir.

• **Rəy və hesabatlılıq.** Aparılmış monitoringin

nəticələri əsasında müxtəlif səviyyələrdə hesabatlar hazırlanır, bu isə qərarvericilər və ictimaiyyət üçün şəffaf informasiya mənbəyi yaradır.

- **İslahatların əsaslandırılması.** Aşkarlanan çatışmazlıqlar əsasında inkişaf planları və yeni yanaşmaların tətbiqi proqnozlaşdırılır. İnkişaf planları isə məzmunundan asılı olaraq qısamüddətli və uzunmüddətli fəaliyyət planlarına ayrılır.

- **Məsuliyyətin artırılması.** Monitoring prosesi müəssisənin əməkdaşları arasında məsuliyyət və hesabatlılıq mühitini gücləndirir.

Müasir monitoringq yanaşmaları

Ənənəvi monitoringq üsullarının yerini getdikcə yeni texnologiyalara əsaslanan və analitik baxış bucağı ilə fərqlənən yanaşmalar tutur. Bu yanaşmalar prosesin səmərəliliyini artırmaqla yanaşı, idarəetmədə çevikliyin təmin olunmasına da imkan verir. Mandinach & Gummer (2016) kimi tədqiqatçılar təhsildə “data-driven decision-making” (məlumatlara əsaslanan qərar qəbul etmə) modelini təhlil edərək göstərir ki, müasir monitoringq sistemləri təhsil müəssisələrinə real və etibarlı göstəricilər əsasında qərarlar vermək imkanı yaradır. Bu yanaşmada müəllimlər və şagirdlər monitoringi sadəcə ölçmə vasitəsi deyil, öyrənmə prosesi kimi qəbul edirlər. OECD (2013): Təşkilatın “Synergies for Better Learning” (Daha yaxşı öyrənmə üçün əməkdaşlıq) adlı hesabatında qeyd olunur ki, rəqəmsal texnologiyalar, avtomatlaşdırılmış analiz sistemləri və vizual analitik platformalar monitoringin səmərəliliyini və şəffaflığını əhəmiyyətli dərəcədə artırır.

- **Data əsaslı yanaşma.** Monitoring subyektiv müşahidələrlə deyil, statistika və rəqəmsal göstəricilər əsasında qurulur. Bu yanaşma daha obyektiv və ölçülə bilən nəticələrə imkan yaradır.

- **Rəqəmsallaşma.** Elektron sistemlər vasitəsilə məlumatların toplanması və təhlili operativ şəkildə həyata keçirilir. Bu həm vaxt, həm də insan resurslarına qənaət baxımından səmərəli sayılır.

- **Real vaxtda izləmə.** Proseslərin və nəticələrin paralel olaraq izlənməsi prosesə vaxtında müdaxilə olunmasına və risklərin azaldılmasına imkan verir.

- **Riskyönlü yanaşma.** Resurslar daha çox potensial problemli sahələrə yönəldilir və bu da ümumi monitoringq fəaliyyətini daha məqsədyönlü edir.

Səmərəli monitoringq vasitələri

Ümumtəhsil müəssisələrində keyfiyyətin təminatı məqsədilə aparılan monitoringq prosesinin səmərəliliyi istifadə olunan vasitələrin sistemli, obyektiv və nəticəyönlü olmasından birbaşa asılıdır. UNESCO (2020), OECD (2019), Avropa Komissiyası (2015) tərəfindən yayılmış sənədlərdə qeyd olunur ki, məktəblərdə və təhsil sistemlərində monitoringq zamanı ən geniş tətbiq olunan və səmərəli hesab edilən vasitələr aşağıdakılardır:

- *Dərs müşahidə formaları və rubrikləri;*
- *Check-listlər (yoxlama siyahıları);*
- *Rəy sorğuları və fokus qruplar;*
- *İllik fəaliyyət və inkişaf hesabatlarının təhlili;*
- *Şagird nəticələrinin statistik analizi;*
- *Elektron platformalar.*

Bu vasitələrin tətbiqi vasitəsilə təlimin keyfiyyəti, müəllimin peşəkarlıq səviyyəsi, idarəetmə və şagird nailiyyətləri kimi sahələrdə obyektiv və müqayisə edilə bilən məlumatların toplanmasına imkan verir.

UNESCO-nun “Guidelines for Education Monitoring and Evaluation Systems” (2020) (Təhsildə qiymətləndirmə və monitoringq sistemi üçün təlimatlar) sənədində check-listlərin və müşahidə formalarının, dərs prosesindəki didaktik keyfiyyətin və tədris metodikasının qiymətləndirilməsində istifadəsinin effektiv nəticələr verdiyi qeyd olunub. Eyni zamanda İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatının (OECD) “Education at a Glance” (2019) (Təhsilə ümumi baxış) hesabatında məktəbdaxili və xarici qiymətləndirmələrdə şagird nailiyyətlərinin statistik təhlili, fokus qruplar və sorğular kimi vasitələrin əsas alətlər kimi istifadə edildiyi vurğulanır.

Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutu tərəfindən hazırlanmış "Təhsildə keyfiyyətin qiymətləndirilməsi: yanaşmalar və indikatorlar" (2022) adlı hesabatda qeyd olunur ki, məktəb rəhbərləri və metodistlər tərəfindən aparılan monitoringdə rubriklərə əsaslanan müşahidələr və müəllim portfolioları qiymətləndirmənin əsas vasitələrindən biri kimi çıxış edir.

• **Dərs müşahidə formaları və rubrikləri.**

Dərs müşahidələri əvvəlcədən hazırlanmış dərs dinləmə vərəqləri vasitəsilə həyata keçirilir. Burada əsas məqsəd müəllimin dərs prosesindəki fəaliyyətini sistemli şəkildə müşahidə etmək və qiymətləndirməkdir. Dərs müşahidəsi vasitəsilə müəllimin təlim metodları, şagird fəallığı, şagirdlərin təlim nəticəsinə nə dərəcədə çatması və əks-əlaqə kimi aspektlər dəyərləndirilir. Rubriklər isə konkret meyarlar üzrə fəaliyyətin səviyyəsini (məsələn: zəif, orta, yaxşı, əla) qiymətləndirməyə imkan verir.

• **Check-listlər (yoxlama siyahıları).** Standartlara uyğunluğun yoxlanılması və obyektiv nəticələrin əldə olunması üçün bu vasitələr praktik olaraq geniş tətbiq edilir. Bu yanaşma ümumtəhsil müəssisələrində tədrisin keyfiyyəti, idarəetmə prosesləri, müəllim fəaliyyəti və şagird nailiyyətləri kimi müxtəlif sahələrin qəbul olunmuş standartlara uyğunluğunu obyektiv şəkildə dəyərləndirməyə imkan verir. Check-listlər bəli/xeyr, mövcuddur/mövcud deyil, uyğundur/qismən uyğundur/uyğun deyil kimi meyarlarla prosesin keyfiyyətini yoxlamağa yönəlib. Bu cür check-listlər monitoring heyətinə dəqiq məlumatlar toplamaq, inkişafa ehtiyacı olan sahələri müəyyən etmək imkanı yaradır. Beləliklə, keyfiyyətin təminatı prosesində daha sistemli və şəffaf qiymətləndirmə aparılır.

• **Şagird və müəllim portfolioları.** Şagird portfoliosu fərdi inkişafı, irəliləmə və geriləmələri aşkar şəkildə müşahidə etmək üçün effektiv vasitələrdən biridir. Bu vasitə ilə müəllim və şagirdlərin fəaliyyətini və inkişafını davamlı izləmək mümkündür.

• **Sorğular və fokus qrupları.** Müxtəlif iştirakçıların (müəllim, şagird və ya valideyn) fikirlərinin öyrənilməsi monitoringin sosial aspektlərini ortaya çıxarır və prosesin diferensiallığını təmin edir.

• **İllik fəaliyyət və inkişaf hesabatlarının təhlili.** Bu üsul vasitəsilə məktəbin illik fəaliyyət və inkişaf planlarında qeyd olunan məqsədlərə çatıb-çatmaması müəyyən olunur. Burada illik hesabatlar əsas götürülərək fəaliyyətlərin planlaşdırılması, icrası və nəticələri təhlil olunur.

• **Şagird nəticələrinin statistik analizi.** Burada əsas məqsəd şagirdlərin akademik nailiyyətlərini obyektiv ölçməkdir. Məsələn, kiçik və yaxud böyük summativ qiymətləndirmə nəticələrinin statistik təhlili aparılaraq inkişaf səviyyələri və problemlər aşkarlanır. Bu da öz növbəsində təlimin effektivliyinin ölçülməsi və təkmilləşdirmə tədbirlərinin müəyyən edilməsi üçün əsas verir.

• **Elektron platformalar.** Rəqəmsal platformalar (məsələn, Power BI, e-monitoring və s.) məlumatların vizual təhlili və interaktiv təqdimatı baxımından əlverişlidir.

Nəticə və təkliflər

Təhlil göstərir ki, monitoring mexanizmləri yalnız nəzarət aləti kimi deyil, eyni zamanda sistemin inkişafını istiqamətləndirən əsas funksional vasitə kimi çıxış edir. Müasir yanaşmalar bu prosesin daha da təkmilləşməsinə və çevik idarəetməyə keçidi asanlaşdırır.

Mövcud vəziyyəti nəzərə alaraq aşağıdakı tövsiyələr irəli sürülə bilər:

1. Monitoring sistemlərini rəqəmsal əsasda qurmaq və real vaxt rejimində işləmək;
2. Monitoring prosesinə bütün maraqlı tərəfləri cəlb etmək;
3. Əsas indikatorları beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırmaq və davamlı yeniləmək;
4. Monitoring nəticələrinin idarəetmədə qərarların əsaslandırılmış şəkildə qəbuluna xidmət etməsini təmin etmək;
5. Monitoringlə məşğul olan şəxslərin bilik və bacarıqlarını daim artırmaq, peşəkar hazırlıq proqramları tətbiq etmək.

Müşahidələr göstərir ki, son dövrlərdə ölkələr şagirdlərin, müəllimlərin, məktəb rəhbərlərinin, məktəblərin və təhsil sistemlərinin

qiymətləndirilməsində daha çox maraqlıdırlar. Monitoring şagirdlərin nə dərəcədə yaxşı öyrəndiklərini başa düşmək, valideynlərə, bütövlükdə cəmiyyətə müəssisənin fəaliyyəti haqqında məlumat vermək və tədrisin keyfiyyətini təkmilləşdirmək üçün mühüm alət kimi istifadə olunur.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

- ¹ Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı (2013). "Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyasının təsdiq edilməsi haqqında". Bakı, Prezident.az.
- ² Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi (2020). Təhsildə Keyfiyyətin Təminatı üzrə Strateji Plan (2020–2025).
- ³ Earl, L.M., & Katz, S. (2006). Leading Schools in a Data-Rich World: Harnessing Data for School Improvement. Corwin Press.
- ⁴ Əhmədova, S. (2018). Təhsildə Monitoring və Qiymətləndirmə: Nəzəri və Praktik Aspektlər. Bakı, Təhsil Nəşriyyatı.
- ⁵ Harvey, L., & Green, D. (1993). Defining quality. Assessment & Evaluation in Higher Education, 18(1), səh 9–34.
- ⁶ Mandinach, E.B., & Gummer, E.S. (2016). Data-Driven Decision Making in Education: The 21st Century Skill. Teachers College Press.
- ⁷ Məmmədov, T. (2021). Təhsildə Keyfiyyətin İdarəolunması. Bakı, Elm və Təhsil.
- ⁸ OECD. (2004). Quality and equity in education. Paris: OECD Publishing.
- ⁹ OECD. (2013). Synergies for Better Learning: An International Perspective on Evaluation and Assessment. OECD Publishing
- ¹⁰ Patton, M. Q. (2008). Utilization-Focused Evaluation. Sage Publications.
- ¹¹ Scriven, M. (1991). Evaluation Thesaurus. Sage Publications.
- ¹² Stufflebeam, D.L., & Shinkfield, A.J. (2007). Evaluation Theory, Models, and Applications. Jossey-Bass, səh-37
- ¹³ Təhsil Nazirliyi (2021). Təhsildə keyfiyyətin idarə olunması mexanizmləri. Bakı, Təhsil İnstitutu nəşriyyatı.
- ¹⁴ UNESCO. (2017). Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives. UNESCO Publishing.